

BISERICA și ȘCOLA.

Fóia bisericescă, școlastică, literară și economică.

Iese odată în săptămână: DUMINECA.

542

PREȚUL ABONAMENTULUI.

Pentru Austro-Ungaria:
Pe un an 5 fl.—cr., pe 1/2 an 2 fl. 50 cr.
Pentru România și străinătate:
Pe un an 14 fr., pe jumătate an 7 franci.

PREȚUL INSERTIUNILOR:

Pentru publicațiunile de trei ori ce conțin
cam 150 cuvinte 3 fl.; până la 200 cuvinte 4 fl.;
și mai sus 5 fl v. a.

Correspondențele se se adreseze Redacțiunei

„BISERICA și ȘCOLA.”
Er banii de prenumerațiune la
TIPOGRAFIA DIECESANĂ în ARAD.

INVITARE DE PRENUMERAȚIUNE

LA

„BISERICA și ȘCOLA.”

Fóia bisericescă școlastică, literară și economică.

Cu începutul anului 1897 deschidem abonament nou la „Biserica și Școla.”

Rugăm pre toți domnii abonenți de până acum, cari doresc a ave fóia noastră și pe viitoriu, se binevoiescă a trimite la „Tipografia diecesană” prețul de prenumerațiune care e:

PENTRU AUSTRO-UNGARIA:

PE UN AN 5 fl. — cr.
„ 1/2 „ 2 fl. 50 cr.

PENTRU ROMÂNIA și STRĂINĂTATE:

PE UN AN 14 franci.
„ 1/2 „ 7 fr.

Sprizinel moral și material, de care până acum s'a bucurat fóia noastră, ne îndreptățește a spera, că și în viitoriu vom fi îmbrățișați de aseminea simpatii caldure precum și de bunăvoința nestramutată a On. Public cetitorii.

Redacțiunea.

La începutul anului 1897.

După un an greu de luptă pentru esistența și dezvoltarea noastră ca biserică și ca popor am intrat în un an nou, în anul 1897. Sântem cu un an mai bătrâni de vârstă; dar de sigur ne găsim astăzi și de astăzi înainte mai întineriți prin experiințele trecutului, mai capaci pentru luptă și pentru biruință prin armele evangheliei contra ori-cărui dușman, fie el estern, seau intern. Noi românii ca biserică și ca popor trăim de veacuri multe aici

pre un teritoriu, pre carele mulțime de poporă și-au aflat mormântul. Noi românii în butul tuturor greutăților și necazurilor trecutului sântem aici, trăim ca biserică și ca popor, și traiul nostru ne este viiă dovadă de putere de vieță și de cupacitate de dezvoltare. Am trăit în trecut, pentru că am fost creștini; și creștinismul nostru ne-a dat mângăiere în necazur și curaj și bărbăție în lupta pentru esistență.

Creștini vom să fim, și să rămănem și de astăzi înainte; și în practicarea virtuților creștine ne vedem garanța vieții și viitorului nostru.

Semțim astăzi însă cu destulă greutate, că creștinismul nostru se găsește faprice în o luptă pre vieță și mórte cu o mulțime de direcțiuni păgânești.

Nu ne surprinde, și nu ne-a găsit surprinși, și credem nici nepregătiți nici una din aceste păgânești direcțiuni. Domnul ne-a vestit prin sfânta sa evangeliă, că proroci mincinoși se vor scula, și se vor încerca, să-ne abată din calea noastră spre perfecțiunea creștină.

Nu ne vom lăsa sedusi de nici unul din acești proroci mincinoși, pentru că adenc este imprimată în noi convingerea, că biserică Domnului póte fi împedecată în mersul său spre dezvoltare dar nici odată nu póte fi îngenuchiată seau biruită.

Biruința între ori ce împrejurări este, judecând după un trecut de două mii de ani, caracteristica luptei bisericii creștine contra ori cărui dușman.

Cu acéstă sfântă convingere în inimă lupta noastră între ori ce împrejurări este ușoră. Ne-a învățat trecutul ceea ce avem să facem; și ceea ce ne-a învățat trecutul, vom face cu deplină consciință între toate împrejurările. Luptăm astăzi contra rafnăriei

contra slăbiciunilor unui timp, carele tinde să îngunche puterea sfintei evangheliei Domnului. Cunoscem, credem pre deplin dușmanul, și i-am aflat și arma, prin carea să-l putem birui. Este judecata noastră obiectivă creștină asupra slăbiciunilor timpului și asupra nefericitelor împrejurări, în cari ne găsim.

Veacul, în carele trăim, și carele de altcum înclină spre a intra în domeniul istoriei, se numește veacul luminilor. În acest veac numit al luminilor nu este bine, să uităm, că s'au întâmplat, și se întâmplă lucruri, cari dovedesc, că direcțiunea inițiată și pusă în activitate printr'ensul n'a fost cea mai nimerită; și această din motivul, că ómeni cu carte din apusul Europei s'au pus în vrăjmășia cu principiile evangheliei, ér această vrăjmășia a produs decădița moravurilor, de carea suferă atât de greu popórele bestranei Europe.

În fața acertei decădițe a moravurilor noi românii am ținut la principiul mare: că înaintarea în știință este numai atunci de folos indivizilor și popórelor, dacă ómenii și popórele alătură cu înaintarea în știință, înaintéză și în bunele moravuri, și în această direcțiune sêmțim înaintarea noastră în ceea ce numim civilizațiune creștină și națională. Astfelu ne-a fost trecutul, așa voim să mergem înainte în presinte și în viitoriu.

Ne conturbă, și poté că deja ne împedecă în acest mers natural al nostru o slăbiciune omenescă, și anume tendința de a imita și urmări pre alții, pre cari îi credem, că sânt mai culți și mai înaintați, decât cum ne credem noi pre noi. De aci, credem noi, provin certele și divergințele dintre noi, ura și pisma dintre frați, carea de multe ori ne ține pre loc, și nu ne lasă să ne urmăm cu deplin succes calea înaintând.

Ne-a venit însă de sigur vremea, ne vor fi învățat adecă necazurile trecutului, ca de astăzi înainte, să fim mai grei în judecată, și mai cu seamă să fim deprinși a-ne educa unii pre alții, iertându-ne unul altuia mici, seau mari greșeli, și îndreptându-ne unii pre alții cu duchul blândetelor, du chul creștinismului și cu omenia proprieă neamului românesc.

Prin acest mod de viață vom poté ajunge de sigur stadiul, în carele să nu se mai repetescă greșeli ivite în trecut, și vom poté lucra cu zel și succes pentru înaintarea binelui obștesc în biserică și în popor.

Ad nou mai fericit!

Liturgia credincioșilor.

Liturgia credincioșilor este centrul cultului public dumnezeiesc, actul înălțătoriu și edificătoriu, în carele preotul și credincioșii închipuind pre pământ în servirea lui Dumnezeu pre ángerii din Ceriuri implinesc porunca lui Dumnezeu: de a aduce jertfa cea fără de sânge pentru iertarea păcatelor și pentru dobândirea fericirii vremelnice și vecinice.

Liturgia credincioșilor se imparte în trei părți și anume:

a) Rugăciunile pregătitoare pentru actul divin al prefacerii pâinii și vinului în corpul și sângele Mântuitorului Christos;

b) Actul prefacerii ca atare; și

c) Rugăciunile pentru împărțășirea cu sfânta cuminecătură.

A participa la liturgia credincioșilor s'a privit în seclii dântăi de o distincțiune. La această parte a sfintei liturgii nu puteau participa catechumenii (chiamații) și penitenții, adecă cei ce făceau pocăință, spre a poté fi reprimiți în biserică. Liturgia credincioșilor se începe cu cuvintele: „Căți sântem credincioși érá și érá cu pace Domnului să-ne rugăm.“ Prin vosglasul: „Ca sub stăpânirea Ta fiind păziți pururia“ se semnaléză stadiul mare, în carele ne pregătim a intra. Prin acest vosglas credincioșii se deschiară pre sine de membrii ai împărăției lui Dumnezeu cu angajamentul de-a implini poruncile Lui cu totă supunerea și iubirea față de asestă împărăție cerescă.

După acest vosglas poporul cântă: „Carii pre Cheruvimi, cu taină închipuim și cei de viață făcătoarei Treimi întreit sfântă cântare aducem, totă grija cea lumescă să-o lepădăm; — ca pre Împăratul tuturor primind pre cel nevêđut încunjurat de cetele ángerești: Aliluia.“ Imnul acesta numit imnul Domnului s'a introdus în biserică în veacul al 6-lea, pe timpul împăratului Iustin II, și are menițiunea, ca să deștepte în credincioși, starea spirituală morală, în care lăpădând totă grija cea lumescă, adecă necugetând nici la avere, nici la alte lucruri materiale, liberi de ori-ce grije să ne închipuim îngerilor, cari după vedenia profetului Isaia, cântă în Ceriuri imne de laudă sfintei treimi, cu scop ca astfelu pregătiți să putem primi pe Împăratul cel nevêđut în sfânta cuminecătură.

După credința bisericii, íngerii sânt spirite curate, libere de ori-ce păcat, cari implinesc voința lui D-deu. În această stare spirituală-morală sântem

datori a ne afla și noi ómenii pre pãmânt, când participãm la jertfa cea fãrã de sânge. Cântarea întreitã care s'amintește în acest imn este „aliluia“, ceea-ce însemnează cântare de mulțamită și laudã lui D-đeu.

În timpul, când se cântã partea primã a acestui imn, preotul cetește în tainã rugãciunea : „niminea din cei-ce se lãgã cu poftete și desmerdãrile trupești, nu este vrednic sã vie și sã slujascã Ție Împãrate al mãririi.“ etc. În acẽstã rugãciune deosebim patru momente și anume :

a) Preotul constată sublimitatea actului jertfirii, care este înfricoșat și pentru cetele îngerești ;

b) cã la sãvirșirea acestui act ne-a învãțat și ne-a îndrumat însuș Mântuitorul lumii în urma iubirei sale celei nemãrginite fațã de neamul ómenesc ;

c) de aceea preotul se adresãzã prin acẽstã rugãciune, ca Mântuitorul sã-l ridice la perfecțiunea spiritualã-moralã, prin care sã pótã aduce cu demnitate jertfa cea fãrã de sânge ; și în fine

d) în motivarea acestei rugãciuni preotul dã expresiune credinței sale, și constată, cã Domnul este subiectul, care se jertfește, și carele în acelaș timp primește la înãlțul sãu tron jertfa inimei nãstre.

Dupã-ce preotul a terminat acẽstã rugãciune, ridicãnd mânilor în sus, rostește de trei ori imnul cheruvimic, în carele își đice sieși, ca liber de ori-ce grije lumescã, sã pótã implini cu demnitate actul ce stã înainte.

Ridicarea mânilor simbolisãzã înãlțarea inimei cãtrã D-đeu, și este forma externã, în care se dã expresiune faptului acestuia intern.

Dupã acẽsta deschide preotul ușile împãrãtești, și tãmãiazã altarul, iconostasul și peporul, đicând în tainã psalmul : „miluește-mã Dumneđeule,“ provocãnd atențiunea credincioșilor, ca prin o ținutã corespunđitoare, sã constate starea fapticã a inimei, pentru care s'au dechiarat în imnul „carii pre cherovimi.“

Re'ntorcând în altar dupã tãmãiere sãrutã s-ta cruce și s-ta masã, ca semn extern al credinței sale neclãtite în aședãmintele bisericei ortodoxe ; ér dupã aceea întorcându-se în partea drãptã cãtrã popor, merge la proscomidie. Ajungând aici, face trei fuchinãciuni rostind rugãciunea : „Dumneđeule curãtãște-mã pre mine pãcãtosul și mã miluește.“ Dupã acẽsta đice cuvintele din psalmul 133 : „ridicați mânilor vãstre la cele sfinte și binecuvãntați pre Domnul.“ Apoi luãnd cu pietate sfintul disc, în mâna stãngã îl ține ridicat la frunte, ér sfãutul pãhar în

mãna drãptã, și eșind pe ușa de meadã-nópte rostește urmãtoarele și anume : „pre tot neamul creștinesc și de Christos iubitoriu, sã-l pomenescã Domnul nostru Isus Christos întru împãrãția sa“ etc.

Dupã acẽsta pomeneste preotul pre ctitorii și slujitorii bisericei, pe Împãratul și regele, pre episcopul diecesan, și pre toții credincioșii. Ridicarea darurilor dela proscomidie simbolisãzã punerea Mântuitorului pe cruce, ér pomenirile se fac pentru a-mintirea faptului istoric, în carele tilharul de pe cruce, recunoscând pe Mântuitorul de Mesia cel fãgãduit și Împãratul mãririi, sã adreseazã cãtrã dẽnsul cu cuvintele biblice : „pomenesce-mã Dómne întru împãrãția Ta.“

Îngenunchiarea credincioșilor sub timpul vñhodului celui mare, însemnează supunerea lor Împãratului mãririi. Credincioșii sub timpul când face preotul pomenirile, đic din partea lor : pomenesce-mã Dómne, când vei veni întru împãrãția Ta.

În înțeles spiritual strãmutarea darurilor dela proscomidie pe s-ta masã simbolisãzã : luarea de pe cruce și punerea în mormânt a preacuratului trup al Domnului și Mântuitorului Christos.

Depunând preotul darurile pre s-ta masã đice cuvintele : Iosif cel cu bun chip etc. ér dupã aceea „În grópã cu trupul, în iad cu sufletul ca un D-đeu“, prin ce dã expresiune credinței, cã deși corpul Mântuitorului a fost înmormântat, totuși ca D-đeu a fost în tot locul, ér prin rugãciunea urmãtoare constată, cã din mormântul Mântuitorului a rãsãrit viêta și învierea neamului ómenesc.

Cãdirea sfintelor la depunerea pe s-ta masã însemnează aromatele, cu cari a fost uns corpul Mântuitorului înainte de depunerea în mormânt.

Acoperemântul cu care se acopere s-tele daruri însemnează pãtra cu care a fost acoperit mormântul Domnului. Perdeaua ce se trage la ușile împãrãtești însemnează pãzitorii, care au pãzit mormântul Domnului, ér stãua de pe disc însemnează aci sigilul, cu care au fost sigilat mormântul. Cãdind preotul sfintele, đice cuvintele : „Fã bine Dómne întru bunã voirea Ta Sionului, și se-sã zidescã zidurile Ierusalimului, atunci bine ve voi jertfa dreptãții, priosul și arderile de tot, atuncea vor pune pre altariul Ței viței.“ Dupã esplicarea ce o face acestor cuvinte Atanasie cel mare, sub „sion“ se 'nțelege biserica creștinã, ér sub zidurile Ierusalimului se înțeleg preoții, cari pãzesc și îngrijesc de desvoltarea bisericei. Prin cuvintele „jertfa dreptãții

să înțelege jertfa aea fără de sânge adusă de cel nevinovat pentru păcatele noastre, spre a se da satisfacere dreptății eterne a lui D-țeu., atât de greu vătămată prin păcatul neascultării comis de Adam în rai.

După acēsta se cetește ectenia : „să plinim rugăciunile noastre Domnului.“ In acēstă ecteniă cererile, cari să ridică lui D-țeu sunt de natură generală, și să estind, ca D-țeu să ne trimită darul sēu, ca să putem duce o viață creștinescă, ast-feliu că la capētul vieții să ajungem sfârșit creștinesc, și să putem da samă cu demnitate dreptului Judecător asupra vieții și faptelor noastre. După acēsta țice preotul : pace tuturor, precum și cuvintele : „să iubim unii pre alții, că într'un gând să mărturisim,“ prin aceste cuvinte provocă preotul pe credincioși, ca să aibă pace internă, și să fie cu iubire creștinescă unii cătră alții. La cuvintele din urmă preotul răspunde :

„Pre Tatăl, pre Fiul și pre Duhul sânt, Treimea cea de o ființă și nedespărțită,“ prin ce dă espresiune credinței și amōrei sale față de D-țeu în sfânta treime.

Sub timpul în carele se cântă : „pre Tatăl“, preotul mărturisește credința și amōrea țicēnd cu psalmistul : „iubite-voi Dōmne țaria mea, Domnul este virtutea mea, și scāparea mea.“ Acestei amori îi dă faptică espresiune prin aceea, că sārută sfințele, și anume mai āntāiu discul, apoi potirul și s-ta masă. Liturgisind mai mulți preoți după-ce sārută pe rēnd sfințele, apoi să sārută unii pe alții pe umere, țicēnd cel mai mare cuvintele : „Christos este în mijlocul nostru“, ér celălalt răspunde : „este și va fi“. Sārutarea pre umere ce o sāvērșesc preoții însemnează amōrea ce o au unii față de alții, precum și că deopotrivă pōrtă pre umerii lor greutatea cea mare a preoției.

După acēsta țice preotul : „ușile, ușile cu înțelepciune să luăm aminte“. Prin cuvintele : „ușile, ușile,“ în biserica veche se demanda ostiarilor, ca să îngrijască, ca sub timpul jertfei celei fără de sânge, să nu între nimenea din cei nendreptății a participa la acest act mare, și credincioșii să pōtă fi în deplină linișce și neconturbați. După aceste cuvinte se cetește simbolul credinței ; ér preotul în altariu luând aerul de pre sfințele daruri și țicēnd simbolul credinței îl-clatină deasupra lor, ceea ce închipuește clatinarea petrii de pre mormēntul Domnului, deschiderea mormēntului și cutremuul de pāmēnt întēmplat la invierea Domnului.

Cetirea simbolului credinței la sfânta liturgiă s'a introdus la sfērșitul veacului VI. Până la timpul acesta se cetia simbolul credinței numai odată în an la Vineria mare pentru pregătirea chiāmaților, cari se aflau în stadiul cătră luminare pentru primirea botezului.

După acēsta provocă preotul pre credincioși prin cuvintele : „Sē stām bine, sē stām cu frică, să luăm aminte sfânta jertfă cu pace a-o aduce“, ca să observe o ținută esternă corespundetore cu sublimitatea actului. La aceste cuvinte poporul răspunde : „Mila păcii, jertfa laudei.“ Prin aceste cuvinte poporul constată, că participă la sfânta jertfă, avēnd milă cătră deapropēle și ridicānd cântări de laudă lui Dumnețeu. La acēstă afirmațiune a poporului preotul răspunde cu cuvintele din epistola a doua a apostolului Pavel cătră Corinteni : „darul Domnului nostru Iisus Christos, dragostea lui Dumnețeu Tatăl și împărtășirea sfântului Duch să fiă cu voi, cu toți.“ Prin aceste cuvinte preotul constată, că pentru ca să putem participa cu demnitate la actul sublim al jertfii celei fără de sânge ne trebuie darul și ajutorul lui Dumnețeu. Pentru aceea invocă dēnsul acest dar asupra credincioșilor ; ér credincioșii răspund : „Și cu duchul țeu“, adecă aceleași daruri dumnețeiești să-se împărtășescă și liturgisitorului.

După acēsta țice preotul cu glas mare, ridicādu-și mânilor : „Sus să avem inimile.“ Prin aceste cuvinte provocă preotul pre credincioși, ca la actul cel mai sublim, în carele se reprezentează opul mântuirii, să-și înalțe inimile și gândul lor la Dumnețeu, carele a sāvērșit opul mântuirii neamului omnesc. La acēstă provocare credincioșii prin cuvintele : „Avem cătră Domnul“ răspund, că consēmțesc cu provocarea.

(Va urma.)

Istoria

bisericeii gr. or. române din Transilvania și Ungaria dela 1810 — 1846.

(Continuare.)

Acēsta relațiune era obiectivă. Neuniții din Ardeal cu tōtă lipsa lor de mijlōce voiau a ține paș cu progresul cultural al conaționaliilor uniți, care avea un institut de crescere pentru cler și mireni în Blaj. Netăgaduit, că aspirațiunea lor la un asemenea institut în Sibiu îi recomandă bine și înainte posteriorității pe bărbații din consistoriul neunit, dar ei nu erau în poziția de a-și edifica acēstă dorință pe

domenii întinse, ca uniții, ci pe problematicele colecte benevole . . .

Curtea aștepta foarte grațios nobila pulsațiune culturală a neuniților și prin decretul împăratesc dela 10 Mai 1816 încuviință înființarea unui mareș institut de cultură cu cinci cursuri, adică cu două filosofice și trei teologice, condiționându-se primirea în cursurile teologice dela absolvarea gimnasiului și și a celor două cursuri filosofice. Se încuviință totodată și internarea pe spesele fondului în seminar a 24 clerici pe lângă observarea preainaltă, că esistența seminarului s'ar pute dăr mai bine asigura — ca și în bisericile recepte — prin eventualii mecenaji.¹⁾

Doritul institut se înțelege — nu s'a putut realiza. Drept, că și din fondul sidocsial s'au scos spre acest scop, cât se putea, 15,120 fl, ér colectarea întreprinsă încă nu era nefructuoasă, dar asigurarea amintitului institut de cultură totuși nu se credea de posibilă. Mecenaji între sêracii neuniți iobăgiți nu se aflau; pe colectare benevolă nu se puteau încrede bărbații dela cârma eparchiei; nici tineri neuniți calificați atât pentru a fi primiți în un astfelu de seminar²⁾ precum era acesta p'ânuit, cât și pentru a fi după absolvarea teologiei vieneze aplicați de puteri didactice,³⁾ nu se aflau.

Era înse mai ales contra înființării unui mareș institut teologic și misera stare a preoților, căci era natural, că dacă nu-și puteau părinții neuniți trimite fii pe la școli medii și superioare și ai asigura în demne funcțiuni civile, dela cari înse neuniții erau excluși, cu atât mai puțin ar fi dorit cu fii lor numai și numai spre ai vedea ca preoți lipsiți și de sesiuni canonice și alte venite afară de cele modeste ale epitrachilului și pôte ici colo și de neînsemnate daruri dela credincioși.

¹⁾ Ad seminarium non unitorum non nisi tales iuvenes accipiendos statuimus, qui studia gymnasialia bono cum successu terminarunt, in seminario vero philosophica studia per biennium et studia theologica per triennium tradanda erunt. Numerum alumnorum in neo constituendo Seminario non unitorum intertendendorum pro primo exordio in 24 capitibus stabilendum, media vero per Consistorium non unitorum ad augendum quaestionatum Seminarium proiectata in obversum legum eo attendi possunt, quod sicut aliarum receptarum religionum instituta sensim et successive increverunt et Benefactores invenerunt, ita seminarum etiam cleri non uniti si semel exordium habuerit absque ullis onerosis esactionibus promotores et benefactores reperiturum sit et illi patres familias, qui completo iam seminarii numero filios suos ad fundationem suscipi non posse perspexerint erga solutionem victus et occurrentium aliarum inevitabilium necessitatum suscipi exorabunt, et hac ratione idem seminarium ex quo cultura promovebitur secundare non negligent. (Trausch, op. cit. p. 19.)

²⁾ Abia la 1816 să stărue, ca să frecventeze și neuniții școlile mai superioare ale confesiunilor recepte (Pușcariu, Documente etc. p. 185.), ér după dl Hannia (op. cit. p. 19) abia la 1830 ar fi primit neuniții de pe teritoriul regesc concesiunea da a-și trimite fii și la normalele săsesci (?), unde însă erau foarte maltrajați și descurajați. In comitate opriau domni de pământ pe neuniți dela școli superioare.

³⁾ Dela 1812 încôce, când trimise eparchia trei tineri la teologia din Viena, și până târziu, probabil spre anii 1830 nu scie contimpuranul Bariș (op. cit. v. I. p. 556—557) de un alt cas, deși pe la 1813 amintesc P. Maior (op. cit.) de o concesiune a curții, ce dispune trâmterea în Viena a-lor patru clerici neuniți în fie-care an. Dar și cătră finea periodului nostru abia la fie-care doi ani absolvea câte un cleric neunit teologia vieneză.

Intre aceste împrejurări au trebuit să rămână și mai departe la cursul vechiu clerical de șese luni, ordinându-se numai începerea lui de patru ori pe an, la fie-care trei luni⁴⁾ (formând înse, două cursuri de trei luni un studiu complet) și adoptându-i-se numai numele de seminariu. In loc de doritul institut teologic înregistrăm in tot timpul păstoririi lui Moga un seminar, în care se propunea în trei luni dogmatica și în alte trei morala; cetirea, scrierea, elementarele cunoscințe matematice, tipicul, cântările bisericesci și purtarea protocoalelor matrimoniale.⁵⁾

Evident că în aceste referinți trebuia să se reducă la 1815 chiar și ficsarea din instrucția împăratescă dela 1810 cătră Moga, după care instrucția aveau candidații de preoție să aibă măcar trei clase gimnasiale (gramaticalele), la absolvarea școlii normale,⁶⁾ căci numai cu acêsta calificațiune se puteau capêta clerici în persônele cantorilor și a învățătorilor.⁷⁾

Insași episcopul trebuie să fi fost pe deplin nemulțumit cu primitivitatea cursului clerical. Incercă în mai multe chipuri a-l ridica; vitregitatea timpului înse nu promitea lui Moga nici un succes practic în stăruințele sale. La 1837 cere lărgirea seminarului neunit pe spesele statului conform unei rezoluții a lui Iosif II date la insistința episcopului Nichitici,⁸⁾ ér la 1842 pretinde împreună cu episcopul unit, I. Lemeni, ca și studenții români de pe teritoriul regesc să primescă subsistența ca și sașii din castele allodiale.⁹⁾

Neprimind Moga de nicăiri dela străini ajutorul material atât de trebuință spre înaintarea pre orice teren, trebui să înțelgă, că și biserica ort. rom. numai cu ajutorul lui Dumnezeu și cel propriu va pute propăși și că trebuie să inaugureze un sistem de cruțare a banilor de cari dispunea încă eparchia până la densusul mai că numai în fondul sidocsial. (Acesta precum am mai amintit sê sporia anual cu

⁴⁾ Pușcariu, Documente, etc. p. 183—184.

⁵⁾ Hannia, I. cit. p. 15 și 19. Pe tot timpul lui Moga (recte dela 1816) abia doi profesori, absolvenți ai teologiei vieneze, duceau greutatea șilei în acel seminar, dintre cari Ioan Moga propunea dogmatica și morala, éră directorul general al școlilor Moise Fulea instrua gra tu it clericii la cetire . . scriere și celelalte obiecte principale.

⁶⁾ Pușcariu, Documente, etc. p. 183—184.

⁷⁾ Hannia, op. cit. p. 19. Abia unii fii de preoți din fundus regius mai aveau și studii gimnasiale.

⁸⁾ Veți petiția lui Moga cătră dieta dela 1837. Trausch desamintitul sas combatant literar al ortodocșilor români aduce de motiv contra lărgirii seminarului neunit cerută pe spesele statului, prejudițiile, ce s'ar nasce deacolo în dauna confesiunilor recunoscute de lege. De voesce episcopul din Sibiu lărgirea seminarului sêu, facă-o, dice el în op. cit. p. 20, pe cheltuiala propriă din marele sau salar cruțat până atunci, cum a făcut d. c. și episcopul unit Bob.

NB. Dl Hannia mărturiseste, că abia numai 1/3 parte a averii lui Moga ar fi fost suficientă pentru un demn seminariu, dar își lasă averea întregă la neamurile sale. (I. cit. p. 21.) Ér Dr. Pușcariu întregesce acêsta adaugând, că partea testată eparchiei — după testament (Bariș, op. cit. v. I. p. 764—767) 29,622 fl. — numai cu îndelungate procese se potu câștiga de urmatoriul episcop, Șaguna, formând aceea și până astăzi fondul „Moga“ al archidiecesei. — (Ist. bis. t. II. p. 68.)

⁹⁾ Veți petiția dela 1842.

6000 fl., cari însă abia ajungeau spre dotarea episcopului (4000 fl.) și spre trebuințele seminariale). La acestui fond mai alătură el fondul seminarial, ce încă și pe timpul lui Șaguna trebuie că a adus mult folos și încă câte-va sume date spre fructificare,¹⁰⁾ așa că Moga strânse ca din nimica o avere eparchială de peste 100,000 fl. cu venitul anual de aproape 12,000 fl.,¹¹⁾ punând astfel basă averii de astăzi a arhidiecesei noastre.

De altcum nu odată stetea episcopul Moga în ajutor și cultivării clerului său, deși întocmai ca și succesorul său Șaguna fu și denunțat de același cler (la guvern) pentru că l'ar sili la cumpărarea de cărți trebuincioase, dar pân'-atunci neusitate, cum erau d. e. predici și alte lucrări bisericesci de a-le literatului P. Maior, dela care anume le procurase.¹²⁾

Ba cu toate considerațiunile cătră némurile sale sêrace înființase Moga la 1832 din banii săi o fundațiune de 10,000 fl. pentru tinerii neuniți ce se devotau studiului de filosofie sau de jurisprudență¹³⁾ și în parte și sprijinirii sale este de a se atribui, că pe lângă majoritatea primitivă în cele religioase morale și intelectuale¹⁴⁾ lasă densusul după sine și o parte mai învățată a clerului adecă cu studii teologice din Viena.

Acést o mărturisește mai ales interesantul registru al protopopiatelor neunite din Ardeal dela 1846 în care pre toți cei pregătiți cu studiile teologice din Viena îi aflăm în dignitatea de protopopi.

De altcum nu toți capii districtuali ai organismului bisericesc ortodocs erau pe atunci adevărați protopopi, căci registrul amintit despre împărțirea eparchiei transilvănene din punct de vedere administrativ, ne prezintă și titlul de viceprotopop și de

administratori (de sigur atât permanent, cât și provizori.)

Credem, că această deviere dela usul oriental, ce mărturisește numai de titlul de protopop adevărat prepușilor districtuali în organismul nostru bisericesc, nu este a se reduce tocmai ori pôte numai la niusința lui Moga de a-și întemeia vr'o influință deosebită în tracturile protopopesi conduse de dependenții viceprotopopi și administratori,¹⁵⁾ ci pôte și în stăruința sa de a recompensa și astfel pe membri mai culți și demni ai clerului superior, după cum crede și unitul Dr. Grama cu privire la acest us împrumutat din eparchia unită a Făgărașului.¹⁶⁾

Și ca să vorbim și despre poporul ortodocs de rënd, religiozitatea acestuia o pretindea însăși legile de sub absolutismul de atunci. Hulitoriul și injuratoriul să condamna la pedepsă de mörte.¹⁷⁾ Poporul era pe atunci förte pios, așa đicënd bigot.

Cel ce cunoșce stadiul de ađi al dezvoltării religioase în arhidieceasa din Ardeal, și l-ar compara cu cea de sub Moga, de sigur va ști apreția câtă îmbunătățire s'a ajuns de atunci încöce aproape în toate momentele dezvoltării religioase. Astăzi aflăm în strada măcelarilor din Sibiu un institut teologic cu trei cursuri întocmai ca în celelalte două diecese ale mitropoliei ort. române.

În tot cazul și creșterii treptate a diferitelor fonduri arhidieceșane este a se atribui înaintarea în dezvoltarea religioasă culturală.

Dar mai necesar e aici să se compare cele espuse mai sus în privința stării religioase culturale de sub episcopul Moga cu cea din biserică ort. română din părțile ungurene între anii 1810—1846.

E drept, că încă pe la 1810 nici aici nu aflăm stare religioasă-culturală satisfăcătoare.

În diecesa aradană abia la 1802 se sistemisase un curs preparatoric în teologie la Arad, la care fiecare preot din diecesă avea să participe câte trei luni de toamnă și ernală (în intervalul Octombrie-Martie) și încă și la 1816 se vedu consistoriul îndemnat a decide ca candidații de preoție — aflați și până atunci de prea neapți — să învețe și la protopopul tractual măcar Tatăl nostru, Credeul, Născătörea și po-

¹⁰⁾ Între aceste și 30,000 fl. din partea statului primite la 1836 la stăruințele avocatului rom. N. Baiul, ca despăgubire pentru averile familiilor neunite din Tohan și Șinca. Scit e, că aceste familii din cauza silirii de a se uni (pe la jumătatea secului trecut) și a se înrola ca granițeri își părășiseră vetrele și moșiile. Bariț. op. cit. v. I. p. 556.

¹¹⁾ Föia pentru minte etc. 1846. Nr. 23; Hintz, op. cit. p. 55.

¹²⁾ Veđi o epistolă a lui Moga cătră P. Maior la 1814 (Mariencescu în discurs de recepțiune acad. I. cit.) preum și prima laudabilă pastorală (1811) a lui Moga. — Pușcariu Documente etc.)

¹³⁾ Acest capital de 10,000 fl. cuprins în suma de 29,622 fl. testată eparchiei. v. Bariț op. c. I. 764.

¹⁴⁾ Preotul neunit transilvănen de pe timpul lui Moga era necesitat că pentru esistența sa, să lase la o parte niusința de a se cultiva prin lectură etc. atât în cele religioase cât și pe alt teren intelectual și de a-și căuta de lucrarea și așa förte anevolösă a particelei sale de pământ esarëndat. Nici în moravuri nu se deosebia de păstörții săi, nici prin exterior. Reverenda o introdusese la preoții neuniți transilvăneni abia episcopul Șaguna, anume cea vênătă a contiporanilor preoți ort. mireni din părțile ungurene (Veđi o corespondență a unui bănațan călător prin Transilvania; publicată în föia pentru minte etc. a 1848 Nr. 12.) Cu toate acestea de sigur era edificătöre și fosilötöre culturalei clerului nostru înființarea publicisticii române anume a organelor Föia de Duminecă (1837—1838). Gasetă Transilvaniei dela 1837 încöce „Föia pentru minte“ etc. dela 1838 încöce, tustrele redactate de binemeritul G. Bariț. Sê înțelege de sine, că străini disconsiderau preoții neuniți, ca pe unii ce abia la implinirea ritualului rivnesc, încölo ar fi barbari etc. Deci acei străini, dacă ar fi fost drepti și ar fi putut da sêmă, că vină străină a contribuit la starea de atunci a preoților ortodocs. — (Veđi peția cătră dieta dela 1837.)

¹⁵⁾ Veđi la Bariț op. cit. p. v. I. p. 767—771. P. Maior nu scie în deceniul al II. că ar fi esistat și în eparchia neunită transilvanică viceprotopopi și administratori permanenți. Tocmai observă în opozițiune cătră organismul hierarhic din episcopia unită a Făgărașului, că acolo numai administratori provizori mai afli, de altcum să păstrează tradiționalul us în cele hierarhice. (Veđi Părți înedite la Cipariu, I. c. p. 162). În deceniul al IV. a secului nostru dăm însă și de viceprotopopi și o mulțime de administratori și la neuniți transilvăneni. (Veđi Bariț op. cit. v. I. p. 556; și Benigni, Handbuch der Stat. I. c. fasc. I. p. 214).

¹⁶⁾ P. Maior dușmănos episcopului său I. Bob ia sub aspră critică invențiunea de mai sus amintitele titule hierarhice în eparchia sa, suspiciönându-l că prin mutabili viceprotopopi și administratori permanenți urmăresce scopuri rezervate, ca d. e. asigurarea de voturi servile pe sama unui favorit nepot al său, pe care îl dorea de succesor. (Veđi op. cit. p. 228 ssg.) Probabil că cam aceleași referinți s'ar putea presupune și în eparchia neunită transilvanică, ce încă adoptă prin Moga viceprotopopia-turile etc.

¹⁷⁾ Dr. Pușcariu Documente etc. p. 184.

runcile lui Dumnezeu. 17) Totuși la Timișoara era un curs teologic de trei, ori câte și de mai multe luni cu două despărțăminte, adică cu unul sârbesc și altul românesc. 18) În acest curs sprijinit și de diecesa verșețo-caranșebeșană anual cu 1000 fl. 19) și la care curs veniau și tineri cu studii gimnasiale din Verșeț, Timișoara, Carloviț, Segedin etc. să propuneau chiar și Dogmatica, Istoria bisericăscă, Dreptul bis., essegesa și pastorală. 20)

(Va urma)

Iulian Suciu.

D I V E R S E.

* *Felicitări de anul nou.* Din incidentul Ției de anul nou s'au prezentat la Pré Sfinția Sa, părintele Episcop diecesan spre a-și exprime sentimentele de adevărată și a-l felicita: membrii Consistoriului eparchial, corpul profesoral dela seminariul diecesan, reprezentanții comunei bisericesci Arad, corpul ofițiresc dela armata comună, corpul ofițiresc dela armata pentru apărarea țării, sub conducerea comandantilor de garnisonă, șefii autorităților civile din orașul și comitatul Arad și alți mulți onorațiori, — dorindu-i Pré Sfinției Sale: an nou fericit. Asociându-ne și noi acestor felicitări rugăm pre Cel Atotputernic, ca pre Pré Sfinția Sa să-l țină întru mulți fericite ani!

* *Adunare generală învățătorescă.* Sâmbăta trecută s'a întrunit în Timișoara în adunare generală reuniunea învățătorilor gr. or. români din protopresviteratele de pre teritoriul Bănătuului aparținătoare la jurisdicțiunea Consistoriului eparchial din Arad sub presiunea părintelui protopresviter Dr. Traian Putici. Adunarea această a fost bine cercetată. Deși timpul era nefavorabil, au participat 78 de învățători. Obiectul, de carele s'a ocupat această adunare a fost: pertractarea proiectului de statute lucrat de o comisiune de învățători și publicat de noi în unul din numerele anterioare. Adunarea generală după o discuțiune obiectivă și matură a primit cu însuflețire acest proiect de statute, și la substernut venerabilului Consistoriu eparchial pentru ulterioara afacere competentă.

17) D. Popa, Mominte etc. în Bis. și Școala 1883 Nr. 48.

18) Tichindeal, Sfaturile înțelegerii cei sănătose, Buda 1892 p. XIII și XIV. Deja ingeniosul împărat Iosif II. s'indurase a oferi pentru înființarea unui seminar neunit în Timișoara 60,000 fl. din vistieria statului, însărcinând tot odată pe metropolitul carlovițan de a elabora în scopul informării locului prea înalt și un corespunzător proiect. (Tincu Velea, op. cit. p. 200—201 și Dr. Pușcariu, Documente, etc. l. c. p. 48—52). La 1789 s'a și improvizat un curs teologic de șese luni în Timișoara, care însă în anul următor a și încetat. Episcopul timișan Petru Petrovici (1786—1800) totuși stăruiește pentru un nou curs de trei luni, care tocmai pe la finea secolului trecut (1799 resp. 1800) s'și înființează. Acesta e cursul, de care tratăm mai sus. (Emilian Micu, Epoca, viața și scrierile neuitatului apostol al Românilor bănățeni, Mihai Roșu alias Martinovici, veți în Dreptatea 1894 Nr. 207.)

19) Milleker, Geschichte der k. k. Freistadt Verschetz 1886 v. I. p. 205.

20) Veți o ordinațiune episcopăscă dela 1799 (dto 29 Sept.) Emal. Micu, l. cit. în „Dreptatea“ 1894 Nr. 207.

Bal în Arad. Tinerimea română din Arad a decis a aranja obicinuitul bal românesc în 6 Februarie st. n. a. c. în salele hotelului dela „Crucea albă.“ Venitul curat al acestui bal este destinat pentru ajutorarea școlărilor săraci. După pregătirile ce să fac să pôte prevedé, că și acest bal va sta la înălțimea balurilor aranjate în anii trecuți aici în centru. Invitățile pentru bal s'au expedat deja. Acei P. T. Domni însă, cari din eróre n'au primit invitare, sunt rugați a să adresa d-lui secretar al comitetului aranjator Dr. George Proca în Arad.

* *Doliul Japoniei.* Asupra mării împărății japoneze, s'a lăsat un doliu profund. Împărăteasa-mamă Aseko, a decedat. Ea s'a născut la 23 Ianuarie 1834 în Tokio. A fost fiica lui Sudjo-Nay-Toda.

* *Cutremur de pământ.* În Muzabarkt (Stiria) s'a sêmțit Lunia trecută un violent cutremur de pământ.

* *Un ôspe neplăcut.* De câtă-va vreme s'a ivit în India ciurma, care ia dimensiuni din ce în ce mai mari. Deosebitele state europene au și început să ia măsuri, ca această pestilență periculoasă să nu pătrundă și în Europa. Astfel ambasadorul francez din Constantinople a propus Porții, ca să opréscă pe peregrinii mohamedani din India a cerceta deocamdată locurile sfinte mohamedane din Siria și din Arabia. Guvernul turcesc însă se ȝice, că ar fi obiectat, că cercetarea locurilor sfinte este o datorie religioasă pentru Mohamedani și prin urmare guvernul otoman nu pôte opri pe cei din India dela îndeplinirea acestei prescrieri religioase. Din Viena se scrie, că deorece în portul englez Plymont s'au ivit câte-va casuri, care se presupun a sta în legătură cu epidemia indică și în genere deorece este témă, ca nu cumva prin comunicațiunea maritimă între India și Europa să se introducă această epidemie și în continentul nostru, ministrul de interne austriac a invitat pe presidentul oficiului maritim din Triest, consilierul de curte Becher, să vină în capitală, ca să tracteze în persónă cu membrii oficiului sanitar suprem de aici. Consilierul Becher a și sosit în Viena și a început consultările cu referentul oficiului sanitar, Dr. v. Kusy.

* *Un om de 130 ani.* Ȋiarul „World“ din New-York aduce în numărul său mai nou portretul Americanului Migner Veiar, care este în vârstă de 130 de ani. Din matriculele, purtate în acel timp de călugării franciscani, s'a putut constata în mod neîndaios, că Veiar s'a născut la anul 1766, s'a botezat însă numai în 1799. Matricula privitoare la botezat, ca și la nașcerea lui se conserva la o biserică din Mexico. El a fost însurat de două-ori, nevasta dintâiu i-a murit în 1806, ear' a doua în 1876. Se ȝice, că are peste o sută de strănepoți și câte-va sute de stră-strănepoți, pe cari nici nu-i mai cunoșce.

* *Un dar interesant.* George III, regele Angliei, din incidentul încoronării sale primi un dar, care la prima vedere se părea de puțin interes, mai târziu însă acest dar a fost pentru regele George cel mai plă-

cut. Darul consta dintr'o cămașă, ér dăruitorea era o femeie sêracă cu numele Catharina Kulberthson. Sêrmana femeia se născu fără degete la mâni. Cu tôte aceste învêță impletitul așa, că în timp de doi ani împleti atâta ață, încât din aceea se putea țese o pânză lungă de 20 coți englezești. Când regele George primi ca dar cămașa împletită de sêrmana femeia și i-se făcu cunoscută istoria pregătirei ei, el respălă pe femeia cu îmbelșugare, ér cu ocasiunea încoronării sale, regele îmbracă aceea cămașă.

* *Anecdota unui muzicant.* — Se șcie câte succese și câte triumfuri a repurtat ilustrul violonist Sivori, care a murit în anul 1894 la Genua. Acest artist fu într'o ți apucat de o fortună. El chieamă imediat pe un birjar: — Cât ceri, ca să mă duci până acasă? — Șapte florini adecă tocmai prețul intrării la concertele lui Sivori. — Cum, șapte florini, pentru o cursă așa de scurtă? — Da, sunt musicant și am îndoit prețurile curselor mele, spre a putea să mă duc să aud pe Sivori. — Ei bine, fie!

La pórta hotelului sêu, celebrul violonist țișe birjarului: — Iată suma invoită și mai iată și un bilet, cu care vei putea merge să ascuți pe Sivori, astăsêră. Birjarul s'a grăbit de sigur, să mêrgă la concert.

A doua ți, când Sivori se deșteptă, un om ceru să'i vorbêscă. Era birjarul din ajun. — Excelență țișe el, vin ca să vê cer un mare serviciu: Sunt tată de familie; dacă voiți, puteți să-mi faceți fericirea. — Cum asta? — Fôrte ușor! Lăsați-mê, să scriu pe birja mea: „Trăsura lui Sivori“! — Fă ce vroesci!

În câte-va luni birjarul se îmbogăți și 'și vându apoi trăsura pe un preț fabulos de mare unui Englez.

* *Pustiirea floxerei cu ajutoriul electricității.* Foilor din Livorno li-se serie, că în Porto Fario, pe insula Elba, îi succese unui învêțat german, cu numele Fuchs, se nimicêscă, floxera cu ajutoriul electricității. S'a înființat o societate pe acții, care a cumpêrat invențiunea lui Fuchs cu un milion de lire.

* *Insula lui Robinson scufundată.* Se afirmă în mod oficios, că insula din Oceanul Pacific, Juan Fernandez, pe care lumea întrêgă o cunoscea sub numele de insula lui Robinson, în urma unei erupțiuni vulcanice s'a scufundat. Insula acêsta la timpul sêu, când a eșit din apă, tot în urma unei esplosiuni vulcanice a eșit la ivelă.

Concurs.

Pe basa înaltei ordinațiuni emanate dela Ven. Consistoriu gr. or. român din Arad la 2/14 Decembre a. e. Nr. 6561, sê escrie concurs pentru parochia a treia din Otlaca, cu termin de alegere 2/14 Februarin 1897.

Venitele împreunate cu acêstă parochie sunt: a) Una sesiune pământ arătoriu de cl. I. constatâtore din 28 jug. 1440□ st. catastrali într'un loc (comassat), împreună cu dreptul de pășune drpă acêsta sesiune; b) birul și stolele usuatè în comuna dela 156 numeri de case aparținêtoare la acêstă parochie, cari tôte dau un venit sigur de peste 800 fl.

Sarcinile publice le va suporta alegêndul; asemenea are sê dea jumetate din venitele parochiei timp de un an computat dela mórtea fostului preot Stefan Popovici, vêduvei remase după dênsul.

Recurenții au sê-și trimită recursele ajustate amêsurat §. 15 lit. a) din Regul. pentru parochii de cl. I. și a §. 13 din Stat. org. adresate comitetului parochial din Otlaca, a subscrisul protopresbiter în Chișineu (Kisjenó) până cu 8 zile nainte de alegere. Cei cu testimoniu de maturitate vor fi preferiți. Totodată au — amêsurat §. 18 din Reg. pentru parochii, — a-se presenta în s. biserică din Otlaca, pentru a-și arêta desteritatea în cele ceremoniali și oratorie.

Dat în ședința comitetului parochial din Otlaca ținută la 12/24 Decembre 1896.

Ioan Giulani, m. p.

Georgiu Turic, m. p.

pres. comit. parochial.

not. int. al com.

În conțelegere cu: Dr. IOAN TRAILESCU, m. p. protopresbiter.

—□—

Pentru deplinirea parochiei de clasa a III-a din Fancica, protopresbiteratul Orađii-mari sê escrie concurs cu termin de alegere pe 26 Ianuaru (7 Faur) 1897.

Emolumintele sunt: 1) Numerul caselor 46, dela tótă casa o vică de grâu face 11 cubule 2 vici, cubul socotit à 5 fl. face 57 fl. 50 cr; 2) Dela tótă casa o vică de cucuruz în bômbe face 11 cubule 2 v. cubul à 4 fl face 46 fl.; 3) Pământ de 20 holde și pășunat pentru 8 drb de vite în preț 200 fl. 4) Pentru lemne în tot anul 30 fl.; 5) Stolele preste an socotit 40 fl.; 6) corțel cu 2 chilii, și grajd cu intravilan de 1 cubul 40 fl, suma: 413 fl. 50 cr. v. a.

Doritorii de a ocupa acêstă parochie, sunt poștiți a-și substerne recursele provêdute cu documintele rececute pentru parochie de casa a III-a și adresate comitetului parochial din Fancica, se-le substêrnă subsemnatului protopop în Oradea-mare, până în 23 Ian. v. 1897 avênd recurenții până la alegere a-sê presenta în vre-o Duminecă ori sêrbătore în sânta biserică din Fancica, spre a-și arêta desteritatea în cele rituale.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu: TOMA PĂCALA, m. p. protopop.

LICITAȚIUNE MINUENDĂ.

Comitetul parochial gr. or rom. din Cladova Cttul Arad protopopiatul M.-Radna, — conform planului, și preliminarului de spese aprobat de Ven. Consistoriu gr. or. rom. din Arad în ședința din 5/17 Decembre Nro. 6525 din 1896 escrie concurs de licitațiune minuendă publică, pentru edificarea de nou a S. Biserici. — Prețul de esclamarè 7000 fl. v. a. — care licitare sê-va ținea în cancelaria oficiului parochial din loc în 2/14 Februaru 1897.

Sê avisêză deci întreprindêtorii, cari dorese a primi pre sine, lucrul sus espus, pre terminul hotărît, provêduți cu vadiul de 10% dela sută, a-sê presenta la licitare, unde după licitarea efeptuită, sê-va încheia contractul, carele sê-va subscerne Veneratului Consistoriu spre aprobare.

Planul, preliminarul de spese și condițiunile de licitare, sê pot vedea ori și când până la licitare în cancelaria oficiului parochial din loc.

Cladova, la 29 Decembre 1896 st. v.

Michail Jurca, m. p.

Efta Dascâl, m. p.

preș. com. par.

not. com. par.

—□—